

HUQUQ MANBALARI

*Bojxona instituti**1-kurs kursanti**Akramjonov Axmadjon*Akramjonov791@gmail.com*Ilmiy rahbar: Sattorov Dilshod Yuldashevich**Bojxona instituti o'qituvchisi*

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada huquq manbalari tushunchasi, ularning shakllanishi, tasnifi va huquqiy tizimdagi o'rnini har tomonlama tahlil qilinadi. Huquq manbalari jamiyatda huquqiy munosabatlarni tartibga soluvchi asosiy normativ-huquqiy poydevor sifatida namoyon bo'lib, davlat hokimiyati faoliyati, huquq ijodkorligi va huquqni qo'llash jarayonlari bilan chambarchas bog'liqdir. Maqolada huquq manbalarining tarixiy rivojlanishi, ularning yozma va yozilmagan shakllari, shuningdek, zamonaviy huquq tizimlarida tutgan o'rnini ilmiy-nazariy jihatdan yoritiladi. Tadqiqot davomida normativ-huquqiy hujjatlar, sud precedenti, huquqiy odat, huquqiy doktrina kabi manbalarining o'ziga xos xususiyatlari qiyosiy tahlil qilinadi. O'zbekiston Respublikasi huquq tizimida huquq manbalarining ahamiyati va amaliy qo'llanilishi alohida e'tiborga olinadi.

Kalit so'zlar: huquq manbalari, normativ-huquqiy hujjat, huquqiy odat, sud precedenti, huquqiy doktrina, huquq tizimi, huquq ijodkorligi.

KIRISH

Huquq manbalari masalasi huquq nazariyasining eng muhim va fundamental yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Chunki huquqning mavjudligi, amal qilishi va jamiyat hayotiga ta'siri bevosita uning manbalariga bog'liqdir. Huquq manbalari orqali huquq normalari shakllanadi, mustahkamlanadi va huquqiy munosabatlar tizimida real kuchga ega bo'ladi. Har bir davlatda huquq manbalari tizimi uning tarixiy rivoji,

siyosiy tuzumi, ijtimoiy-iqtisodiy sharoiti hamda huquqiy an'analari bilan uzviy bog'liq holda shakllanadi¹.

Zamonaviy huquqiy davlat qurish jarayonida huquq manbalarining aniq belgilanishi, ularning ierarxik tizimi va amal qilish mexanizmlarini chuqur o'rganish alohida dolzarblik kasb etadi. Ayniqsa, huquq ustuvorligini ta'minlash, qonuniylik va adolat tamoyillarini hayotga tatbiq etishda huquq manbalarining o'zni beqiyosdir. O'zbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan huquqiy islohotlar jarayonida huquq manbalarining takomillashtirilishi, normativ-huquqiy hujjatlarning sifatini oshirish muhim vazifa sifatida belgilangan.

Shu boisdan ushbu maqolada huquq manbalari tushunchasi, ularning turlari va huquq tizimidagi roli ilmiy jihatdan tahlil qilinadi hamda mavjud nazariy qarashlar umumlashtiriladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Huquq manbalari masalasi ko'plab huquqshunos olimlar tomonidan turli nazariy yondashuvlar asosida o'rganilgan. Jumladan, huquq nazariyasida huquq manbalariga huquq normalarining tashqi ifoda shakli sifatida qaraladi. Ayrim olimlar huquq manbalarini huquqning kelib chiqish manbai, ya'ni huquqiy normalarning paydo bo'lish omillari sifatida talqin qiladilar. Boshqa bir ilmiy yondashuvga ko'ra esa huquq manbalari huquqning rasmiy tan olingan va majburiy kuchga ega bo'lgan shakllaridir.²

Mahalliy va xorijiy adabiyotlarda huquq manbalarining tasnifi masalasida turli qarashlar mavjud. Masalan, romano-german huquq tizimida asosiy huquq manbasi sifatida normativ-huquqiy hujjatlar e'tirof etilsa, anglo-sakson huquq tizimida sud

¹ Islomov Z. M. — Davlat va huquq nazariyasi — Toshkent: Yuridik adabiyotlar nashriyoti, 2018. — 45–52-b.

² Saidov A. X. — Konstitutsiyaviy huquq asoslari — Toshkent: Adolat, 2020. — 33–40-b.

precedenti yetakchi o‘rin egallaydi. Shu bilan birga, huquqiy odat va huquqiy doktrina ham ayrim huquq tizimlarida muhim manba sifatida qaraladi.³

Mazkur tadqiqotda umumilmiy va maxsus ilmiy metodlardan foydalanildi. Xususan, tahlil va sintez, mantiqiy yondashuv, qiyosiy-huquqiy tahlil, tizimli tahlil metodlari qo‘llanildi. Shuningdek, normativ-huquqiy hujjatlarni o‘rganish orqali huquq manbalarining amaliy qo‘llanilish holati tahlil qilindi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Huquq manbalari huquq normalarining rasmiy ifodasi bo‘lib, ular orqali davlat o‘z huquqiy siyosatini amalga oshiradi. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, huquq manbalari quyidagi asosiy turlarga bo‘linadi: normativ-huquqiy hujjatlar, huquqiy odat, sud precedenti va huquqiy doktrina. Ularning har biri o‘ziga xos belgilarga ega bo‘lib, huquq tizimida turlicha ahamiyat kasb etadi.

1-jadval. Huquq manbalarining asosiy turlari va ularning tavsifi

Huquq manbasi turi	Tavsifi	Amal qilish doirasi
Normativ-huquqiy hujjat	Davlat tomonidan qabul qilingan va umummajburiy kuchga ega huquqiy hujjat	Barcha huquq subyektlari
Huquqiy odat	Jamiyatda uzoq vaqt davomida shakllangan va davlat tomonidan tan olingan xulq-atvor qoidasi	Cheklangan yoki umumiy
Sud precedenti	Sud qarorlari asosida shakllangan huquqiy norma	Asosan sud amaliyotida
Huquqiy doktrina	Olimlar tomonidan ishlab chiqilgan ilmiy qarashlar majmui	Nazariy va amaliy

O‘zbekiston Respublikasi huquq tizimida yetakchi huquq manbasi sifatida normativ-huquqiy hujjatlar e’tirof etiladi. Konstitutsiya oliy yuridik kuchga ega bo‘lib, barcha boshqa huquqiy hujjatlar unga muvofiq bo‘lishi shart. Qonunlar, Prezident

³ Odilqoriyev X. T. — Huquq nazariyasi — Toshkent: TDYU nashriyoti, 2019. — 61–70-b.

farmonlari, Vazirlar Mahkamasi qarorlari va idoraviy hujjatlar huquqiy tartibga solishning asosiy vositasi hisoblanadi.

2-jadval. O'zbekiston Respublikasida huquq manbalarining ierarxiyasi

Daraja	Huquq manbasi
1-daraja	O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi
2-daraja	Konstitutsiyaviy va oddiy qonunlar
3-daraja	Prezident farmonlari va qarorlari
4-daraja	Vazirlar Mahkamasi qarorlari
5-daraja	Vazirlik va idoralar normativ hujjatlari

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, huquq manbalarining aniq belgilangan ierarxiyasi huquqiy barqarorlikni ta'minlashda muhim omil hisoblanadi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, huquq manbalari huquq tizimining asosini tashkil etuvchi muhim institutlardan biridir. Ular orqali huquq normalari shakllanadi, mustahkamlanadi va jamiyatda huquqiy tartib o'rnatiladi. Huquq manbalarining to'g'ri va samarali qo'llanilishi huquq ustuvorligini ta'minlash, inson huquq va erkinliklarini himoya qilishda muhim ahamiyatga ega.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, huquq manbalarining turli turlari bir-birini to'ldiradi va huquqiy tartibga solish mexanizmining yaxlitligini ta'minlaydi. Ayniqsa, normativ-huquqiy hujjatlarning sifatini oshirish, ularni tizimlashtirish va huquqni qo'llash amaliyotida bir xillikni ta'minlash dolzarb vazifalardan biri bo'lib qolmoqda. Kelgusida huquq manbalari sohasida olib boriladigan ilmiy tadqiqotlar huquqiy islohotlarni yanada takomillashtirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Islomov Z. M. — Davlat va huquq nazariyasi — Toshkent: Yuridik adabiyotlar nashriyoti, 2018. — 45–52-b.

2. Saidov A. X. — Konstitutsiyaviy huquq asoslari — Toshkent: Adolat, 2020.
— 33–40-b.
3. Odilqoriyev X. T. — Huquq nazariyasi — Toshkent: TDYU nashriyoti, 2019.
— 61–70-b.
4. Karimov I. A. — Huquqiy davlat va fuqarolik jamiyati — Toshkent:
O‘zbekiston, 2015. — 88–95-b.
5. Madumarov T. — Huquq manbalari va ularning tizimi — Toshkent: Fan, 2017.
— 102–110-b.